

prijazno pozval, naj pridejo pod streho, in je odredil, da se jim na-
pravi prostor v topli sobi.

Mirna gladina temnozelenega jezera pred kočo se je drugo jutro
kopala v solnču in planinci so že pohajali po zelenici ob jezeru.
Lepo, sveže jutro je izvabilo tudi mladega kralja na izprehod. Ogledal
si je Knafelčevo spominsko ploščo ter slikal jezero in romantično
gorsko okolico. Zanimal se je za ruske grobove; odkrivali so mu
tragiko svetovne vojne, ki tudi našim planinam ni prizanesla. Toda
kmalu, le prekmalu je bilo treba zopet na pot — proti Komni.

Pred ponosnim planinskim Domom je čakalo in z navdušenim
vzklikanjem pozdravljalo kralja veliko krdelo planincev iz vseh delov
naše države. Sprejel ga je kot domačin naš vrli planinski gospodar
Cesar. Na Njegovo Veličanstvo je napravil Dom s svojo okolico globok
vtis. Z zanimanjem si je z verande ogledal prostrano Komno in sledil
pojasnilom o njeni pomembnosti za planinsko smučanje. Občudoval
je krasne zimske slike, ki so visele v dvorani in sobah. Ko ga je
pozneje na poti v dolino smeli dr. Vrtačnikov sinček vprašal, katera
planinska koča mu najbolj ugaja, mu je kralj smehljaje odgovoril:
»Komna!«

Še to popoldne je bila tura zaključena. Pri Savici se je mladi
kralj razigran, zadovoljen in svež zahvalil Slovenskemu planinskemu
društvu, da mu je omogočilo tako prijetno bivanje v planinah. Mno-
žica domačega ljudstva in planincev je Njegovo Veličanstvo navdu-
šeno pozdravljala, ko so odbrzeli avtomobili proti Bledu. Za njim pa
je šel iskren in prisrčen klic planincev in vdanega mu slovenskega
ljudstva: »Mladi naš kralj-planinec, ki si tako vzljubil slovensko zem-
ljo in ljudstvo, na večkratno svidenje!«

Dr. Rudolf Andrejka:

Rihard grof Blagaj

Ob stoletnici (1937) odkritja Blagajevega volčina (blagajke,
igalke, rumene jožefice) je bilo v naših revijah napisanih troje
zanimivih člankov.¹ Že prej je dr. Angela Piskernik priobčila na pod-
lagi arhivalnega gradiva kratko, a temeljito študijo o odkritju in
znanstveni oznamenitvi blagajke,² tako da je z botanične strani
nabranega že dosti, dasi še vedno ne povsem izčrpnega gradiva.

Kraljica polhograjske flore (Daphne Blagayana Freyer) je v
znanstvenem svetu prejela ime po grofu R i h a r d u B l a g a j u, ki
je redko cvetlico, utrgano na severnem pobočju gore Sv. Lovrenca
nad Polhovim Gradcem, prvič zagledal dne 22. maja 1837 ter jo
tako naslednji dan poslal kustosu ljubljanskega muzeja, botaniku
Henriku Freyerju v ocenitev. Zdi se mi pa potrebno, da se ob tej
priliki oživi in ohrani tudi spomin na grofa Blagaja in se sedanjemu

¹ Viktor Petkovšek, Blagajev volčin (Proteus II, 181—8). — Dr. Ivan Švegl, Botanična potovanja saškega kralja Friderika Avgusta II. v okolišju Julijskih Alp pred 100 leti (Proteus IV, 73—6). Jos. Wester, Ob jubileju »kraljeve rože« (Plan. Vestnik 1938, 233—8).

² Dr. Angela Piskernik, Blagaj in Freyer, GMDS 1926—7, 59—63.

svetu pokaže podoba tega izrednega moža, kolikor sem jo po raznih napisanih in ustmenih virih mogel sestaviti.

Rihard grof Blagaj se je rodil dne 17. avgusta 1786 na gradu Boštanju pri Grosupljem graščaku grofu Jožefu Blagaju in Mariji, roj. grofici Auersperg. Dvaindvajset let star se je poročil dne 8. septembra 1808 na Rudniku pri Ljubljani s sedemnajstletno Antonijo baronico Polhograjsko, lastnico Polhograjske graščine in gospostva. Baroni Polhograjski so bili s smrtjo njenega očeta Franca Jožefa

Grofica in grof Blagaj

Antona († 23. marca 1808) izumrli v moškem kolenu. Od Antonijevih sester se je bila starejša, Cecilija, dne 2. julija 1805 omožila z Aleksandrom Karlom grofom Auerspergom, lastnikom Turnske graščine pri Krškem, in je postala mati Aleksandra grofa Auersperga, poznejšega deželnega predsednika (1872—1874) na Kranjskem, in Antona grofa Auersperga, znanega nemškega pesnika (Anastazija Grüna) in politika. Na gradu v Polhovem Gradcu sta ostali samo še sestri Ana in Antonija. Slednja, najmlajša, je po očetovi smrti podedovala grad in gospostvo.

Po svoji poroki se je Rihard grof Blagaj za stalno naselil v Polhov Gradec, kjer je prevzel vodstvo obširnih grajskih posestev, ki so segala od Polhovega Gradca daleč po dolini Velike in Male Božne do Črnega vrha. Doba petdesetih let, v kateri je grof Blagaj opravljal pograjsko gospostvo (1808—1858), se je domačemu prebi-

valstvu vtisnila globoko v spomin; saj mu je bil grof Blagaj v dobrih in slabih časih vodnik in podpornik, pospeševatelj kmetijstva in obrti, prijatelj in zagovornik njegovega jezika in sploh prosvetnih prizadevanj. Kakor je bil sam izvrsten gospodar, tako je tudi vneto skrbel za povzdigo kmetijstva in deželne kulture v svojem kraju. Že leta 1819, ko je spet oživela Kranjska kmetijska družba, mu je bila zaupana častna naloga, da vpostavi njeno delovanje; bil je nekaj let tudi njen »kancelar«.³ Zahajal je rad na njene občne zборе in se je udeleževal debat. Ko je Kmetijska družba l. 1849 začela ustanavljati podružnice na Kranjskem, je bil izvoljen za prvega predsednika Ljubljansko-Vrhniške podružnice. Kot tak je z Mihom Ambrožem l. 1850 predlagal uvedbo nove postave za posle.²

Bogastvo svojega grajskega vrta na tisočerihi vrtnicah je skušal porabiti za pridelavo rožnega olja in je za to poklical veččake iz daljne Bolgarske in Rumunije. Mnogo si je prizadeval tudi za uvedbo sviloreje v Pograjski dolini. Dal je na pripravnih krajih nasaditi murve in je sam povabil strokovnjake za svilorejo iz Italije; vendar murve zaradi ostrega podnebja niso uspevale. Dal je tudi urediti hudournik Božno od Polhovega Gradca navzdol do sovodnja z Malo vodo in preložiti strugo, kakor teče še danes; s tem se je pridobilo mnogo plodnih njiv in travnikov.

Toda ne samo za kmetijstvo, tudi za pospeševanje obrti si je pridobil grof Blagaj velikih zaslug za svoje Pograjce. Skrbel je za to, da so se izurili v raznih obrtih; tako v usnjarstvu (usnjarji so bili: Valentin in Franc Rihar, Janez Rihar, Janez Kopač), rezbarstvu, tesarstvu in zidarstvu. Zlasti zidarjev je bilo po njegovi zaslugi mnogo v Polhovem Gradcu; imeli so celo svojo godbo, ki je igrala pri službi božji v cerkvi. — Posebnost pograjske obrti je bilo kapčarstvo, izdelovanje črnih domačih okroglih kopic; izdeloval jih je Tomaž Rihar, ki se je tega obrta izučil v Ljubljani. Zaslužil je pri tem dosti in obogatel; izvažal jih je tudi v Dalmacijo. Zadnje tako kopicico je njegov sin pred par leti oddal. Še danes pravijo hiši, kjer so te kape izdelovali, »Pri Kapčarju«. — Tudi preja in tkalstvo sta se po Blagajevi zaslugi lepo razvijali v Polhovem Gradcu. Kmeta Čepon in Zalaznik sta vozila pograjsko platno v Reko in Trst. Še danes imajo v mnogih hišah pod streho stare kolovrate in statve.

Ko je l. 1849 iz Italije vračajoče se avstrijsko vojaštvo zaneslo kolero tudi v Polhov Gradec, je poklical Blagaj iz Ljubljane vojaškega zdravnika Tomaža Brankeja,⁵ da jo omeji. Preudarnim

³ Zgodovinske črtice c. kr. Kmetijske družbe na Kranjskem, 1867, 18; Kranjski uradni šematizem 1819, 367.

⁴ Novice 1849, 23; 1850, 214.

⁵ Tomaž Branke, roj. 10. decembra 1807 v Prerovu kot sin urarja Jožefa Brankeja in Marijane Horak, je bil po rodbinskem izročilu potomec plemenitnikov Brankejev, ki so po poljski ustaji pribežali na Moravsko. Iz zakona (1853) z Ljubljančanko Ano Brilovo sta se mu rodila dva sinova, ki pa sta mlada umrla. Njegova hčerka Ana, rojena l. 1869, se je l. 1891 poročila s trgovcem Urbanom Zupancem (umrla 1938). Od nje sem dobil mnogo pomembnih, dosedaj neznanih podatkov o Blagajevih. — Tomaž Branke je ostal v Polhovem Gradcu do smrti grofice Blagajeve (1869); potem se je preselil v Ljubljano, kjer je 21. decembra 1874 umrl v svoji hiši na Poljanski cesti 8.

ukrepom izkušenega zdravnika se je to res posrečilo. Na Blagajevo povabilo je Branke ostal v Polhovem Gradcu za hišnega zdravnika Blagajevih, a je bil obenem v zdravstveno pomoč vsej dolini. Kaj čuda, da so Pograjci l. 1849, ko so kot svobodni možje začeli upravljati občino po svoji volji, izvolili grofa Blagaja za svojega prvega župana. Izvolitev je grof rad sprejel in je bil nanjo ponosen. Bil je eden izmed prvih županov ljubljanskega okraja, ki je začel z gosposko dopisovati v slovenskem jeziku; vzlic kljubovanju uradov je vztrajal pri tem toliko časa, da je zmagal.⁶

Kmalu nato je kmetom odprl do takrat zaprti prehod skozi graščinsko dvorišče, tako da domačinom in tujcem ni bilo več treba hoditi in voziti po slabi in ob povodnjih nevarni poti pod gradom ob bregovih Božne. Njegovo zadnje delo, pri katerem je mnogo pomagal Pograjcem, je bila ustanovitev ljudske šole l. 1857.

Grof Blagaj je bil, kakor zatrjujejo Novice, »vrl domoljub« in naklonjen slovenskim prizadevanjem.⁷ Ko so začele (1843) izhajati Novice, jim je bil iskren prijatelj. Čeprav takrat že okoli 60 let star, se je začel pridno učiti slovenskih slovničnih pravil. Njegovo slovensko miselnost osvetljuje tudi naslednja črtica: Ob nekem vladarjevem obisku (morda 1855) — ko je bila vsa Ljubljana slavnostno razsvetljena — je tudi Blagaj okna svojega stanovanja v Recherjevi hiši na Rimski cesti okrasil z velikimi lampioni, od katerih je vsak imel po eno črko. Vrsta črk je dala besedi: »Slava mu!« Ko mu je prihodnji dan cesarski namestnik to ironično oponašal, mu Blagaj resno odvrne: »Ekscelenca, jaz sem Slovan (Exzellenz, ich bin ein Slave).⁸ — —

Blagaj je bil po vsej pravici lahko ponosen na svoje pradede; saj so bili grofi Blagaji ena najstarejših in najslavnejših slovenskih plemiških rodbin na avstrijskem jugu. Njih rod se omenja že v 10. stoletju; tedaj se je pisal za Baboniče, grofe Goriške in Vodiške. V začetku 13. stoletja, ko so si pod Stefanom Baboničem pridobili grad Blagaj v Zgornji Bosni⁹ in njegovo ozemlje med Uno in Sano, so se jeli imenovati za grofe Blagaje. Bil je to mogočen hrvatski rod, v sorodu in svaštvu z Zrinjskimi in Frankopani, z Goriškimi mejnimi grofi itd. Nekateri Blagaji so bili tudi bani Hrvatske in Slavonije.¹⁰ Ko so pa l. 1512 Turki zavzeli grad Blagaj in zagospodovali vsej Bosni, so se grofi Blagaji umaknili v hrvatske in slovenske dežele. Od njih se je veja pod Franom Blagajem, ki se je poročil z Magdaleno baronico Lamberško z Boštanja pri Grosupljem, l. 1545 za stalno naselila na Kranjskem. Njegov pravnuk Eberhard Leopold Blagaj je kupil maja 1652 od Adama barona Lamberga grad Boštanj za 47.000 fl. Od takrat je ostal ta grad dve in pol stoletja v lasti Blagajevega rodu. Zadnji lastnik, Ludvik grof Blagaj, Richardov nečak, je umrl 26. februarja 1897 brez moškega potomstva.

⁶ Novice, 1871, 218.

⁷ Novice, 1871, 218.

⁸ Povedala ga. Ana Zupančeva, roj. Branke

⁹ Blagaj ob reki Sani v današnjem srezu Bosanski Novi, Vrbaske banovine.

¹⁰ N. pr. Radoslav Babonič-Blagaj 1290—3, Ivan Babonič-Blagaj 1316—22.

Polhov Gradec

Foto dr. A. Brilej

(na levi vas, v sredini zgoraj Stari Grad s kapelico, za njo pobočje Polhograjske gore, na desni graščina Blagajev)

Z njim je izumrl rod Blagajev, grad Boštanj pa je prešel na sorodno rodbino baronov Lazarinijev.

Rihard grof Blagaj je bil srednje, šibke postave, a v vsaki kretnji pravi aristokrat. Ohranjene slike in fotografije nam kažejo moža temnih, gostih las, bledega ovalnega obraza, ki bi mu orlovski nos in ozke ustnice dajale dosti strog izraz, da ni sijala iz velikih prodirnih oči neka posebna plemenitost in človečanska milina. Bil je duhovit mož, izvrsten družabnik in zaradi svoje galantnosti zelo priljubljen v damskih krogih. Svojo ženo Antonijo, ki je bila ena najlepših gospa kranjskega plemstva, je oboževal. O njej pripovedujejo, da je ob slavnostih ljubljanskega kongresa ondi sprejemala zbrana veličanstva, visokosti in kneze. Na njen god je bila v Polhovem Gradcu vedno velika slovesnost. Na grad se je pripeljala številna plemiška gospoda, zlasti sorodne rodbine Auerspergov, Chorinskyjev, Gallenbergov in boštanjskih Blagajev.¹¹

Blagajev grad v Polhovem Gradcu je bil v prvi polovici 19. stletja tudi sicer zbirališče izbrane družbe prosvetljencev, ki so imeli na ta ali oni način stike z domačimi kulturnimi prizadevanji. Ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf je bil skoraj vsak teden gost v graščini; prihajal je tja s svojim kancelarjem Gašperjem Velkavrhom, pograjskim rojakom (r. 15. junija 1815). Tudi skladatelj Tomaž Rihar, ki mu je bil knezoškof blag podpornik, se je

¹¹ Povedala gospa Ana Zupančeva, roj. Branke.

oglašal na gradu, kadarkoli je prišel v svoj rojstni kraj; saj ni pozabil mladih let, ko mu je, desetletnemu fantu, dajal pater Robert, francoski jezuit-emigrant in hišni duhovnik pri Blagajevih, prvi pouk v orglanju. Leta 1852 je doživel zadoščenje, da so se v župni cerkvi pod njegovim vodstvom postavile nove orgle,¹² h katerim so bili Blagajevi izdatno prispevali. Neredek gost v gradu je bil tudi kustos ljubljanskega muzeja, botanik Henrik Freyer, ki so ga na grofa Blagaja vezali skupni interesi za domače prirodoslovje in za prosveto sploh.

Blagaj je okoli sebe rad zbiral krog domačih inteligentov; mladi dijaki so uživali v gradu njegovo gostoljubnost in dejansko podporo. V krogu, ki se je sestajal vsak dan po večerji v gradu, so bili poleg omenjenega p. Roberta še pograjski župnik Jakob Fada in njegov kaplan, učitelj, domači zdravnik Tomaž Branke in njegova žena Ana. Govorilo se je tudi po slovensko; pri tem je grof grofico Antonijo rad klical za Tončko, njeno sestro Marijo Ano pa za Ančko.¹³

Zelo izobražen in načitan, se je grof Rihard Blagaj s posebnim veseljem ukvarjal s prirodoslovjem, zlasti z botaniko in mineralogijo, a tudi z drugimi domačimi prosvetnimi zadevami. Njegova ogromna knjižnica se ni ohranila v gradu; najbrž je po njegovi smrti prišla v Boštanj ali v last Auerspergovih. Mnogo je dopisoval s kustosom ljubljanskega muzeja Henrikom Freyerjem; teh njegovih pisem hrani ljubljanski muzej 67. Iz njih veje velika ljubezen do domače prosvete in napredka, kar v mnogočem spominja na Žigo barona Zoisa. Tako prigovarja Blagaj Freyerju v pismu z dne 19. januarja 1846, naj muzej kupi Zoisovo zbirko mineralij ter da v Ljubljani naj pričnejo s predavanji o mineralogiji, botaniki itd., češ graška univerza bo prej ali slej prenehala, Ljubljana pa bo postala kulturno središče.¹⁴

Blagajevu nagnjenje do botaničnih raziskovanj, s katerimi je pomagal Freyerju zbirati slovenska rastlinska imena, je dovedlo do odkritja blagajke in njene uvrstitve v evidenco znanstvene literature. O okolnostih tega razkritja daje najbolj avtentično sliko pismo Freyerja profesorju Kochu v Erlangenu na Nemškem z dne 12. februarja 1838, iz katerega je razvidno,¹⁵ da Blagaj cvetlice ni sam utrgal na pobočju gore Sv. Lovrenca, marveč da so mu jo prinesli kmetje na ogled in da jo je takoj naslednji dan s pismom z dne 23. maja 1838 poslal Freyerju v ocenitev (torej bi jo bil prvič zagledal 22. maja in ne 20. maja, kakor se navadno trdi). Dasi se je pozneje (1866, po Schuru) dokazalo, da je naša pograjska blagajka istovetna s cvetlico, ki jo je Baumgarten že l. 1819 odkril na Erdeljskem in ji dal ime *Daphne Lerchenfeldiana*, je v znanstvenem svetu zmagal poznejši kranjski naslov ter za večno ohranil ime grofa Riharda Blagaja, ljubitelja in raziskovalca kranjske flore.

¹² Novice 1852, s. 151.

¹³ Povedala gospa Ana Zupančeva, roj. Branke.

¹⁴ Prim.: Dr. Angela Piskernik, Blagaj in Freyer, GMDS 1926—7, 61.

¹⁵ Besedilo pisma gl. Dr. Piskernik, n. n. m. 61.

Zakonska sreča Blagajevih bi bila popolna, da jima nista oba sinova že v mladih letih pomrla. Odslej sta zakonca podvojila svojo skrb do ubogih ter radodarno podpirala cerkev in njene potrebe, grofica še posebno novomašnike in novovstopivše redovnice. Ona je tudi mnogo pripomogla, da se je napravil na Starem Gradu, hribu

Foto
dr. A. Brilej

*Stolp poleg Polhograjske graščine
v ospredju imenitni baročni vodnjak z Neptunom*

nad Polhovim Gradcem, oktobra 1853 križev pot s 14 zidanimi postajami.¹⁶ Bivšo osmerokotno glorieta vrh hriba, ki je dotodaj služila za družabne prireditve, je ob svojih stroških dala spremeniti v kapelico, ki v njej visita razen slike žalostne Matere božje še sliki patronov Blagajeve dvojice, sv. Riharda in sv. Antona, deli Layerjevega učenca Franca Wisiaka.¹⁷

¹⁶ Zgodnja Danica 1853, 162.

¹⁷ Marolt, Umetniški spomeniki iz Slovenije, Dekanija Vrhnika 1929, 217.

Blagajevi so stanovali povečini v svojem gradu v Polhovem Gradcu, pozimi pa v Ljubljani v hiši trgovca dr. Nikolaja Recherja, Gradišče 17, na voglu Rimske ceste in takratnega Nemškega, danes Napoleonovega trga. Tam je Rihard grof Blagaj dne 4. marca 1858 umrl za pljučnico, star 72 let, »enako žlahten po rojstvu in dejanju«. ¹⁸

O veličastnem pogrebu, »kakršnega Ljubljana menda še ni videla nikoli«, poročajo Novice ¹⁹ z dne 24. marca 1858 takole: »Nekdanji njegovi podložni kmetje in sosedje v Polhovem Gradcu so prosili grofinjo, naj jim dovoli, da neso po stari domači navadi svojega ljubljenelega gospoda grofa na pokopališče in mu tako izkažejo zadnjo čast. Milo je bilo videti, ko je z grofovskimi grbi opisano trugo osem kmetov v domačih belih kožuhih k Sv. Krištofu neslo, za katero je šla množica najvišje gospode ljubljanske, vmes pa še tudi veliko kmetov iz Polhovega Gradca s svečami v rokah. Kakor je to očitno znamenje, da je rajniki bil res pravi oče svojim sosedom, tako pa je tudi v čast Polhograjčanom, da so tako lepo pokazali udanost do nekdanjega svojega gospoda, ki jim je po letu 1848 bil tudi župan več let.«

Grofica Antonija je preživela soproga za 11 let. Stanovala je nazadnje v Ljubljani, Schellenburgova ulica 57 (danes 1). Tam je umrla za vodenico dne 30. junija 1869.

Skupni nagrobni spomenik Blagajeve dvojice, okrogel steber z žaro na vrhu, je stal do l. 1896 na pokopališču pri Sv. Krištofu v bližini grobov dveh drugih Pograjcev, skladatelja Riharja in škofovega kanclerja Velkavrha. Leta 1897 se je stari nagrobni spomenik podrl; tedaj so smrtne ostanke Blagajevih prenesli v grobnico grofa Rudolfa Chorinskega, ki je stala desno od vhoda v pokopališče, predzadnja v vrsti, tik pred zidom na Pokopališko cesto. Na spodnjem podstavku sta bili še l. 1934 vidni imeni grofa Riharda in grofice Antonije Blagaj. Ali je spomenik danes ohranjen, ni znano.

Grof Rihard Blagaj je bil poleg baronov Žige in Antona Zoisa eden izmed redkih zastopnikov domačega plemstva v 19. stoletju, ki so delovali z narodom in za narod, med katerim so živeli. Zato mu bodi časten spomin med nami!

¹⁸ Novice 1858, 95.

¹⁹ Novice, 1858, 95.

